

УДК 811.161'316.647.8

**Гендерні стереотипи сексуальної поведінки
в українській мовній картині світу
(на матеріалі мас-медійних текстів)**

Кравець Т. В.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна*

У статті запропоновано соціолінгвістичний аналіз традиційних українських гендерних стереотипів сексуальної поведінки чоловіків та жінок на матеріалі сучасного україномовного мас-медійного дискурсу. У центрі уваги дослідження — відображення мовою засобів масової інформації основних стратегій сексуальних дій різногендерних суб'єктів, трансформація характеру аксіологічної конотації у семантичній структурі змісту сексуальних гендерних стереотипів, гендерні відмінності в динаміці таких трансформацій.

Ключові слова: сексуальний гендерний стереотип.

Провідним завданням гендерної лінгвістики є дослідження статі в мові, аналіз того, яким чином мова відображає уявлення її носіїв про маскуліність та феміність, які оцінки приписують чоловікам та жінкам, якими гендерними настановами вони керуються у своїй поведінці. Оскільки сексуальні стосунки — невід'ємна складова відносин між статями, для української лінгвістичної гендерології є важливим вивчення презентованої в українській мовній картині світу маскуліності та феміності з точки зору гендерних проявів сексуальності.

Сексуальний аспект людського життя донедавна не отримував належного висвітлення в українському мовознавстві, оскільки сексуальність поза спеціальними фаховими дослідженнями була під табу. З 90-х рр. ХХ ст. у зв'язку з впровадженням публічного дискурсу сексуальності у засобах масової інформації (а також в інших сферах громадського життя — художній та професійній літературі, на політичній арені тощо), вона стала легітимною сферою досліджень. Наразі сексуальне життя людей є об'єктом соціологічних, культурологічних, історичних, психологічних, антропологічних, філософських та лінгвістичних досліджень.

Наукові розвідки з гендерних проблем, зокрема сексуальних, в Україні пов'язують з теоретичними розробками таких українських науковців, як О. Горошко, О. Семиколенова, Т. Данильченко, Л. Ставицька, В. Авер'янова, а також з творчістю Оксани Забужко. Однак об'єктом спеціального лінгвістичного дослідження українські сексуальні гендерні стереотипи ще не були.

Актуальність статті визначається спробою соціолінгвістичного дослідження українських гендерних стереотипів сексуальної поведінки сучасних чоловіків та жінок з урахуванням аксіологічного компоненту змісту.

Мета роботи — дослідити трансформаційний потенціал основних українських сексуальних гендерних стереотипів, відображених у текстах газет, журналів та інтернет-статтях.

Основними завданнями дослідження є: 1) виявити та проаналізувати нові семантичні характеристики полярних сексуальних гендерних стереотипів в українських мас-медійних повідомленнях; 2) визначити динаміку аксіологічних конотацій таких стереотипів.

Під *сексуальними гендерними стереотипами* ми розуміємо певні стійкі схеми, вкорінені у свідомості представників культурного співтовариства, які формують їхні уявлення про чоловічу та жіночу сексуальну поведінку. При цьому ці уявлення можуть як відповідати дійсності, так і бути хибними. Засвоєння існуючих у культурі сексуальних ставеорольових стереотипів здійснюється в процесі соціалізації особистості у відповідності з соціальними установками та очікуваннями суспільства. У свою чергу, важливу роль у соціалізації особистості відіграє так звана масова культура, насамперед один з її складників — засоби масової інформації. Мова, у тому числі мова ЗМІ, репрезентуючи культуру в цілому, відображає й сексуальні гендерні стереотипи даної культури. У той же час, мова — це знаряддя культури, їй належить одна з головних ролей у формуванні гендерних стереотипів взагалі, і сексуальних зокрема.

Сексуальні взаємодії статей традиційно розвивались в умовах економічної та соціальної нерівності чоловіків та жінок. Поступове скорочення цього розриву протягом ХХ століття призвело до появи нових моделей сексуальності та переходу українського суспільства від традиційної сексуальної культури до сучасної. Незважаючи на це, більшість стереотипів сексуальної поведінки, виявлених у текстах мас-медійних повідомлень, належить до традиційних гендерних поведінкових схем, заснованих на принципі “дві статі — дві моралі”. Відомо, що подвійна статева мораль передбачає різні норми сексуальної поведінки для чоловіків і жінок, має універсальну природу і зустрічається в різних культурах. Традиційно приналежність до сексуальної норми передбачає суворе дотримання певної гендерної ролі.

Психологічні дослідження доводять, що “чоловіча сексуальність більш екстенсивна, предметна, не пов’язана з емоційною близькістю, і переживається не як ставлення, а як завоювання й досягнення” [3, с. 603]. Чоловік більш схильний до проміскуїтету, ніж жінка [1, с. 305]. В українській мовній картині світу ці факти закріплені у формі стереотипу, згідно з яким прояв підвищеної, у порівнянні з жінкою, сексуальності, є для чоловіка нормою.

Велелюбність та випадкові сексуальні зв’язки до шлюбу розглядаються в українській мовній картині світу як невід’ємна складова “мужності”. Вільна ж дошлюбна поведінка жінки засуджується: *“Одружився з нею 20-річною, а вона вже робила аборти”* [11, с. 7]. Шлюб, якого традиційно прагнуть жінки, істотно обмежує сексуальну свободу чоловіків і накладає на них додаткові обов’язки. Тому *“чоловіки зізнаються, що одружуватися з народження по природі своїй не мріють, і, більше того, одруження сприймають як свого роду жертву. Для нас мрія, для них — жертва. Ось які ми все-таки різні”* [14]; *“Чоловік дивиться телевизор і вголос коментує: не йди, не йди туди, прошу тебе — не йди! — Фільм жахів дивишся? — питає дружина. — Та ні: наше весілля...”* [4, с. 23].

В українській мовній картині світу зафіксований стереотип, згідно з яким сексуальні зради чоловіка в шлюбі є досить поширеним і майже неминучим явищем: *“Стовідсоткової гарантії від чоловічої зради загалом не існує! І знаєте, чому? Бо в житті чоловіка завжди є місце випадку”* [9]; *“Подружня зрада для чоловіків — це яскрава сексуальна пригода. ... Подружня зрада для чоловіків — це допінг для того, щоб їхня кров закипіла”* [8]. При цьому зрада дружини вважається набагато більшим злочином, ніж зрада чоловіка. Саме в стратегії зради найбільш яскраво реалізується розбіжність в оцінці різногендерних суб’єктів.

Чоловіки вихваляються своїми сексуальними перемогами, часто перебільшуючи їх: *“Зустрічаються два приятелі. Один питає другого: “Ти скільки разів на*

тиждень сексом займаєшся?”. Той відповідає: “1—2”. “А я — п'ять”, — хвалиться другий. Прийшов чоловік додому, покаржався жінці, що ровесник його “обскакав”. Дружина йому на те: “А що тобі завважало сказати, що сім?”» [2].

Чоловік, якому зраджує дружина, однозначно отримує негативну оцінку (**рогобий, рогоносець**).

Жінці, чий чоловік зраджує, співчувають, але підкреслюють, що це майже нормально, хоча й не схвалюється: “Ольга Сумська: Якщо ваш чоловік — **справжній Дон Жуан**, ви нічого з цим не зробіте. Залишається тільки терпіти і бути мудрою” [7].

Чоловік, який користується успіхом у жінок та виявляє високу сексуальну активність (**мачо, ловелас, бабій, статевий гігант, Дон Жуан, Казанова** тощо), у чоловіків набуває позитивної оцінки, а в жінок — від незначної негативності до поблажливості й навіть схвалення: “З **мачо** все зрозуміло. Він **справжній майстер своєї справи**” [16]; “**Мрія кожної жінки — мати свого Казанову**” [6].

Мовних одиниць, де фіксується негативне ставлення до сексуальної розбещеності чоловіків, значно менше, ніж мовних одиниць, в яких міститься схвалення активної сексуальної поведінки чоловіка, причому перші не мають яскраво вираженої пейоративності. Нерідко контекстуальне оточення значно або частково нейтралізує негативний відтінок і навіть надає їм певної позитивності, наприклад, їх поєднання з відповідними ад’ективами: **милий бабій, чарівний ловелас, романтичний Казанова** тощо. Серед атрибутів “справжніх чоловіків” — **невтомність, невгамовність, ненаситність** в сексі тощо: “**Невтомний...бажає сексу завжди і скрізь... У наш час, на жаль, частіше зустрічається в кіно, ніж в житті**” [16]. Подібна ж жіноча поведінка оцінюється як патологія: “У першій жінки була **сексуальна хвороба...Якщо жінка хоче тебе зрадити, нічого не вдієш. Тому ...важко мені було**” [11, с. 7]. Цікаво, що для позначення високої сексуальної активності жінки використовуються запозичені з медичної термінології поняття “**сказ матки**” та “**німфоманка**”, які позначають сексуальні розлади, що уособлює стереотипне уявлення про аномальність такої жіночої активності.

В більшості інших випадків найпоширенішими гендерними стереотипами сексуально активної жінки є **повія** та **шльондра**, які мають однозначно негативну конотацію, причому контекстуально вона ніяк не пом’якшується. За спостереженнями Л. Ставицької, поняття “жінка легкої поведінки” включає 80 обценізмів-синонімів, в той час як поняття “чоловік, схильний до залицяння до жінок” — лише 46 [див. 10].

В українській мовній картині світу поширено судження про те, що жінка для чоловіка найчастіше є об’єктом задоволення його сексуального бажання, що визначає його споживацьке ставлення до неї. “**Марку вина, яке він пив, чоловік, пам’ятає! Чи був на корпоративі його друг — теж пам’ятає! Але як звали дівчину, якій він допоміг одягти пальто, і яка прокинулася потім на його плечі — не пам’ятає! На відміну від милих нюансів у сексі...**” [9]. Тим часом, подібна “забудькуватість” жінки характеризує її пейоративно: “**Якби я всіх чоловіків пам’ятала... — О, маєш! Настю, та ти шльондра!**” [12].

Також широко представлене стереотипне уявлення про те, що використання послуг повій вважається досить прийнятним для чоловіків: “**Чоловікові потрібна повія, щоб він не помер від інфаркту!**” [13]. Але в той же час в суспільстві ставлення до жінки-повії різко негативне, оскільки вона не лише зваблює чоловіка, але й є джерелом статевих хвороб для нього: “**Повію можна впізнати за зовнішнім виглядом: вульгарний одяг, яскравий, неакуратний макіяж, незрозуміло як укладене (а то і зовсім не укладене) волосся, зухвала, повна матів мова. А якщо заглянути в її медичну карту, то у неї, напевно, безліч хвороб, які статевим шляхом вона передає іншим...**” [15].

У семантиці більшості мовних одиниць, які позначають *коханку* (у словнику Л. Ставицької їх 20), простежується споживацьке ставлення до жінки, сприйняття її лише як об'єкта задоволення статевого потягу: *любаска, підбічниця, підложниця, підстілка, полюбовниця* тощо. Нейтральною в колі цих одиниць виступає хіба що лексема *партнерка*: “Інші жінки ваблять чоловіків тільки як *сексуальні партнерки*. Всі свої душевні розмови з приводу кар’єрних злетів, падінь та інших таємниць своїх тонких душ вони воліють нести друзинам” [8]. Синонімічний ряд до лексеми *коханець* становить 14 одиниць, частина з яких акцентує ще й на матеріальній залежності жінки: *бойфренд, любко, спонсор, сутенер, фраєр*.

Жіночий гендерний стереотип “*розлучниця*” в українській мовній картині світу не має чоловічої відповідності й містить негативну конотацію, що свідчить про те, що носії української національної свідомості покладають цілковиту відповідальність за розбиття пари на жінку: “*Насправді всі розлучниці переконані, що вони просто борються за своє щастя... Адже в житті, як на великому розпродажу: хто встиг — того й туфлі*” [5, с. 59].

Висновок. Отже, сучасний український мас-медійний дискурс широко відображає традиційні гендерні сексуальні стереотипи, які побутують в національній суспільній свідомості українців. Проте у порівнянні з усталеними в українській культурі минулого стереотипами, коли однаково засуджувалася суперактивна сексуальна поведінка чоловіків і жінок, в наш час помітні тенденції до зміни пейоративної аксіологічної конотації такої поведінки чоловіків на протилежну — меліоративну. Активне сексуальне життя чоловіка — сексуальні зв’язки до шлюбу, сексуальні зради в шлюбі, випадкові зв’язки — розглядаються в українській мовній картині світу як норма, як невід’ємна складова мужності. Сексуальна активність чоловіка, пов’язана з проявом чоловічої фізіології, ще яскравіше відображає його ставлення до жінки як до сексуального об’єкта.

Усі стратегії сексуальної поведінки жінки представлені в українській мовній картині світу значною кількістю мовних одиниць, що лише негативно характеризують її сексуальне життя як об’єкта статевих стосунків.

Вивчення гендерних стереотипів сексуальної поведінки у мові сучасного українського мас-медійного дискурсу є надзвичайно перспективним напрямком української лінгвістичної гендерології, який дозволяє виявити актуальні зміни гендерних стереотипів у мовній картині світу українців.

Список літератури

1. Бендас Т.В. Гендерная психология : учебное пособие / Т.В. Бендас. — СПб.: Питер, 2005. — 431с.
2. Дружбляк Н. Секс по-українськи // Високий замок. — 2013. — 2 червня // Електронний ресурс: <http://www.wz.lviv.ua/life/123082>.
3. Кон И.С. Мужские исследования: меняющиеся мужчины в изменяющемся мире / И.С.Кон // Введения в гендерные исследования. В 2 ч. Ч. I : учебное пособие. — Харьков : ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетея, 2001. — С. 562-605.
4. Масик Л. Аліна Тимофеева: “З любові до себе народжується харизма” // Versal. — 2013. — №2(37). — С.22-23.
5. Масик Л. Клептоманія чужого щастя, або класифікуємо типових розлучниць. // Versal. — 2012. — №5(33A). — С.56-59.
6. Мрія кожної жінки — мати свого Казанову / Електронний ресурс: 29/01/2013 <http://ukrslowo.net/family-circle/for-men/14365.html>, дата звернення 19.06.2013.
Ольга Сумська: якщо чоловік Дон Жуан — доводиться тільки терпіти / Електронний ресурс: <http://e-motion.tochka.net/ua/54186-olga-sumskaya-ne-ishchite-muzhchinu-svoey-mechty/>, дата звернення 19.06.2013.
- Подружня зрада: чим невірні чоловіки відрізняються від невірних дружин / Електронний ресурс: <http://lady.tochka.net/ua/20464-supruzheskaya-izmena-chem-nevernye-muzhya-otlichayutsya-ot-nevernykh-zhen/>, дата звернення 19.06.2013.
- Ставицька Л. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників / Л. Ставицька. — К. : Критика, 2008. — С. 456.

Стрижак А. “Єдина приємність — за квартиру плачу половину, а за ліки не плачу”. Як живе двічі прем’єр-міністр України Віталій Масол // Країна. — 2013. — №12(165). — 28 березня.

Федчишин Ігор. Чудернацька місцина / Електронний ресурс: http://zhnyborody.te.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=983:khorostkiv-fedchyshyn-ihor-chudernatska-mistsyna&catid=113&Itemid=404, дата звернення 20.06.2013.

Чому чоловіки не можуть жити без повій / Електронний ресурс: <http://megasite.in.ua/33597-chomu-choloviki-ne-mozhut-zhiti-bez-povijj.html>, дата звернення 19.06.2013.

Що робити, якщо він не кличе заміж? / Електронний ресурс: <http://go-go.in.ua/pro-osobuste/121-scho-robiti-jakscho-vin-ne-kliche-zamizh.html/>, дата звернення 19.06.2013.

Як стати повією? / Електронний ресурс: <http://a-yak.com/yak-stati-poviyeyu/>, дата звернення 20.06.2013.

Яскраві чоловічі сексуальні типи — секс, постіль, коханець, егоїст, мачо, альтруїст. / Електронний ресурс: <http://megasite.in.ua/26295-yaskravi-cholovichi-seksualni-tipi-seks-postil-kohanec-ego-st-macho-altru-st.html>, дата звернення 20.06.2013.

Кравець Т. В. Гендерные стереотипы сексуального поведения в украинской языковой картине мира (на материале масс-медийных текстов) // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации» Том 26 (65). № 3 – С.80-84

В статье предлагается социолингвистический анализ традиционных украинских гендерных стереотипов сексуального поведения мужчин и женщин на материале современного украиноязычного масс-медийного дискурса. В центре внимания исследования — отображение языком средств массовой информации основных стратегий сексуальных действий разногендерных субъектов, трансформация характера аксиологической коннотации в семантической структуре содержания гендерных стереотипов, гендерные отличия в динамике таких трансформаций.

Ключевые слова: сексуальный гендерный стереотип.

Kravets T. Gender stereotypes of sexual behavior in the Ukrainian language world (based on mass media texts) // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Philology. Social communications. – 2013. – Vol. 26 (65). No 1 – P.80-84

A sociolinguistic analysis of Ukrainian traditional gender stereotypes of men's and women's sexual behavior in the story of modern Ukrainian language mass media discourse is investigated in the paper.

The paper focuses on sex differences reflected by mass media language, transformation of axiological connotations in the semantic structure of sexual gender stereotypes content, gender differences in the dynamics of such transformations.

In the modern Ukrainian language world this principle is enshrined in stereotypes, according to which the increased expression of sexuality is the norm for men but not for women. An active sex life man namely sexual relations before marriage, sexual infidelity in marriage, casual relationships are considered as norm in the Ukrainian language picture of the world and as an integral part of masculinity.

Strategies of female sexual behavior are presented in Ukrainian language world with significant number of linguistic units that only negatively characterize woman's sexual life as a sex object. Compared with well-established in the Ukrainian culture stereotypes of the past when active sexual behavior of men and women was equally condemned, nowadays there is noticeable tendency to change in the valuation of such men's behavior from negative to positive.

Axiological connotation in the semantic structure of the female sexual stereotypes content hasn't undergone significant transformations.

Keywords: sexual gender stereotype.

Поступила до редакції 04.09. 2013 р.